

5. Програма економічного і соціального розвитку Луганської області на 2007-2011 рр.: прийнята на сесії обласної ради 27.04. 2007 р. № 12/6 [Електронний ресурс] // Сайт Луганської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: [http:// www.loga.gov.ua](http://www.loga.gov.ua).
6. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04. 2003 р. № 621 [Електронний ресурс] // Нормативні акти України. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1052.603.0>.
7. Попов В. Шокотерапия против градуализма: 15 лет спустя [Электронный ресурс] / В. Попов // Экономический Портал – Российский Федеральный образовательный портал (Экономика России и мировая экономика, 9 октября 2008 г.) – Режим доступа: <http://institutions.com/general/628-shokoterapiya.html>.
8. Зова В.А. Інституційні передумови забезпечення управління соціальним розвитком / В.А. Зова // Город, регион, государство: экономико-правовые проблемы хозяйствования: сб. науч. трудов; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: „Вебер” (Донецкое отделение). – 2009. – Т. 2. – С. 95-101.
9. Захарченко В. Современная региональная экономика: моногр. / В. Захарченко, В. Вайсман, Е. Молина. – Одесса: Наука и техника, 2004. – 160 с.
10. Пархоменко В. К вопросу реорганизации экономических служб местных правительств на департаменты экономического развития / В. Пархоменко // Нові виробничі системи і прискорений розвиток регіонів: матеріали міжнар. економічного форуму (Київ, 16 листоп. 2001 р.). – К.: Логос, 2001. – С. 113-117.
11. Пылыпив В. Управленческие аспекты децентрализации в контексте административно-территориальной реформы в Украине / В. Пылыпив // Экономика Украины. – 2008. – № 3. – С. 12-19.

***Аннотация.** Обобщены и раскрыты научно-методические основы разработки программ экономического и социального развития региона. Определены концептуальные подходы к определению целей и задач программирования территориального развития на основе формирования этапов целевых мероприятий.*

***Ключевые слова:** программы экономического и социального развития, программирование, регион, развитие.*

***Annotation.** In the article scientifically-methodical bases of program of economic and social development of region development are generalized and developed. The conceptual approaches to target selection and programming tasks of territorial development based on the formation stages of targeted interventions are defined.*

***Keywords:** programs of economic and social development, programming, region, development.*

УДК 631.158:331.522.4

С.Д. Лучик, доктор економічних наук, в. о. професора ПДАТУ

ОЦІНКА РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Дана оцінка зайнятості населення у сільськогосподарському виробництві у розрізі регіонів. Визначені напрями забезпечення ефективної зайнятості сільського населення для збереження трудового потенціалу села.

***Ключові слова:** зайнятість, регіональні тенденції, сільське безробіття, управління трудовим потенціалом, збереження трудового потенціалу села*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання формування зайнятості населення – одне з найбільш складних соціальних проблем для всіх без винятку країн, оскільки воно повинно враховувати права людей на трудову діяльність, забезпечення достатнього життєвого рівня, необхідність перерозподілу національного прибутку на потреби соціального захисту. В умовах ринкової

економіки основним регулятором зайнятості населення виступає ринок праці, який визначає можливість та умови зайнятості, її ринкові регулятори – попит і пропозицію на ресурси праці.

Ситуація із забезпеченням робочою силою аграрного сектору економіки України, зокрема сільського господарства, в останні роки різко погіршилась. Чисельність працюючих тут скоротилась більше, ніж у чотири рази. Особливо загрозлива картина склалася в традиційно аграрних економічних регіонах, де висока питома вага сільського населення. Наявність розбалансованості у більшості регіонів країни між потребою у робочій силі та її пропозицією потребує розробки ефективною стратегії та тактики управління трудовим потенціалом з боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання вирішення проблеми забезпечення зайнятості сільського населення знайшли висвітлення та набули розвитку в наукових працях багатьох відомих вітчизняних вчених, таких як О.М. Бородіна, О.А. Бугуцький, В.В. Вітвіцький, І.Ф. Гнібіденко, В.С. Дієсперов, О.І. Здоровцов, Г.І. Купалова, В.І. Лишиленко, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, С.Г. Саєнко, В.Г. Ткаченко, Л.О. Шепотько, К.І. Якуба. Проте, незважаючи на значний обсяг публікацій і досліджень з даної теми, в умовах глобалізації та інтеграції української економіки до світового співтовариства, соціалізації економіки є потреба у розробці концепції збереження, максимального використання і розвитку трудового потенціалу села, забезпеченні продуктивної зайнятості сільського населення.

Постановка завдання. У період ринкових перетворень спостерігається тенденція зближення окремих регіонів за характером зайнятості населення і використання трудового потенціалу. При обґрунтуванні продуктивної зайнятості населення окремих регіонів слід використовувати досвід тих, які мають найвищий рівень соціально-економічного розвитку. Тому потрібна оцінка регіональних показників зайнятості сільського населення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наймані працівники становлять основну частину зайнятих селян. Частка роботодавців незначна, усього 0,6% зайнятого сільського населення. Самозайняте населення (38,7%) займається переважно сільським господарством, будівництвом, переробкою, торгівлею. Найбільша частка найманих працівників зосереджена на підприємствах промисловості – 26,4%; освіті – 12,0; торгівлі – 10,5; охорони здоров'я – 9,5; сільському господарстві – 8,0. У сільському господарстві, мисливстві, лісовому та рибному господарстві за період 1990-2009 рр. відбулось значне скорочення числа найманих працівників [1].

Статистика свідчать, що при скороченні зайнятості сільського населення на 9,1% зайнятість у галузі сільського господарства, мисливства, лісового та рибного господарства зменшилась у 4 рази. 2009 р. чисельність найманих працівників в аграрній галузі склала 905,9 осіб.

Аналіз динаміки чисельності найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві 2009 р. у розрізі регіонів (табл. 1) показав, що кількість зайнятих в аграрній галузі скоротилась у всіх регіонах більше ніж у два, а то й у три-чотири рази. Особливо високими темпами скорочується кількість працюючих за наймом у галузі у таких регіонах як Подільському, Західно-Волинському, Карпатському, Центральному.

Таблиця 1

Динаміка чисельності найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві, мисливстві, лісовому та рибному господарстві у розрізі економічних регіонів, тис. осіб*

Регіон	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2009 р. до 2000 р., %
Україна	2785,7	1437,3	1120,6	905,9	32,5
Столичний	348,6	221,3	163,2	138,1	39,6
Центральний	249,6	129,6	91,3	85,3	34,2
Подільський	459,3	139,2	130,4	109,6	23,9
Західно-Волинський	189,2	83,6	61,3	44,8	23,7
Карпатський	216,8	101,2	74,3	57,5	26,5
Північно-Східний	391,3	232,4	183,3	133,8	34,2
Придніпровський	220,3	127,6	98,2	86,3	39,2
Донецький	204,3	121,1	95,6	77,5	37,9
Причорноморський	506,3	281,3	223	166,1	32,8

*Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [1, 2].

Отже, із загальної чисельності зайнятого сільського населення, яке складало 2009 р. 6506,7 тис. осіб, працювало за наймом лише 59,9%. На підприємствах сільського господарства, мисливства, лісового та рибного господарства працювало лише 13,9% загальної чисельності зайнятого сільського населення. Для порівняння, цей показник у Новій Зеландії складав 17,6%, Австралії – 9,0; США – 4,3% [3].

Середньооблікова кількість штатних працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, склала 2009 р. 646,1 тис. осіб. Це у 5,3 раза менше, ніж 1995 р. і у 3,9 раза менше, ніж 2000 р. [2].

У співвідношенні до загальної кількості штатних працівників, зайнятих за видами економічної діяльності, середньорічна кількість штатних працівників у сільському господарстві, мисливстві та пов'язаних з ними послугами склала 6,0 відсотків.

У розрізі регіонів різке скорочення кількості працюючих на підприємствах сільського господарства відбулось у Закарпатській (у 6,3 раза), Тернопільській (4,4), Львівській (4,0), Івано-Франківській та Чернівецькій (3,7) областях. Тобто масштабне скорочення чисельності аграрних працівників за період 2000-2009 рр. спостерігалось у Карпатському і Подільському регіонах.

Перехід до ринкової економіки в Україні викликали зміни в структурі зайнятості населення. Так, 2009 р. в галузі сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг на державних підприємствах працювало лише 4,3% найманих працівників, на комунальних – 0,7%. Значна частка селян працювала у сільськогосподарських товариствах з обмеженою відповідальністю – 42,7%, а також у відкритих акціонерних товариствах – 5,6%. У приватних підприємствах працювало 13,0% усіх найманих працівників аграрної галузі. В інших організаційно-правових формах господарювання, у тому числі філіях (відокремлених підрозділах) було зайнято більше 33% усіх найманих працівників [2].

Основним видом зайнятості працездатного сільського населення є праця в суспільному і особистому секторах аграрного виробництва. Проте якщо вважати зайнятими усіх працюючих на власних господарствах і які роками не одержують заробітну плату, тоді можна говорити про відсутність в українських селах безробіття. Однак реалії свідчать про глибоку кризу на сільському ринку праці.

Стикаючись з фінансовими труднощами, сільськогосподарські підприємства, у першу чергу, звільнялися від нерентабельних допоміжних служб і виробництв. Частина вивільнених фахівців хоча і знаходила роботу на тих же підприємствах, однак з'явилась нова категорія населення – безробітні.

Скорочення числа зайнятих в економіці у період економічної кризи слід вважати цілком закономірним з огляду на попередній період застою та руйнівний розрив господарських зв'язків між суб'єктами господарювання країн – республік колишнього СРСР. Саме з цим пов'язане перше велике скорочення (близько 1 млн.) працівників у галузях економіки.

У наступні роки на процеси у сфері зайнятості почали впливати нові фактори, зумовлені впровадженням ринкових механізмів господарювання. Суттєві зміни на ринку відбулися 1994 р. та 1996 р., коли вивільнилося відповідно 1,2 та 1,1 млн. осіб. Скорочення чисельності працюючих відбулося, насамперед, у сільському господарстві та інших галузях.

До державної служби зайнятості України в пошуках роботи 2009 р. звернулось 673,1 тис. осіб, незайнятих трудовою діяльністю громадян, що на 14,2% менше, ніж попереднього року. Якщо для міського населення характерним є поступове зниження числа безробітних, то у сільській місцевості спостерігаються протилежні тенденції. Число безробітних тут щороку зростає. Якщо 2000 р. частка сільських безробітних склала 23,2% усіх безробітних, то 2007 р. вона становила вже 51,7%. Останні три роки зростання числа безробітних дещо призупинилося і навіть намітилось зниження [4].

У розрізі регіонів склалась наступна ситуація. У більшості областей, починаючи з 2004 р., відмічено поступове зниження зареєстрованого безробіття. Однак є цілий ряд регіонів, де рівень сільського безробіття продовжує зростати. Наприклад, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Чернігівська області. Спостерігаються значні коливання зареєстрованого сільського безробіття у розрізі регіонів від 2,2% в Одеській області до 11,7% у Рівненській. Кількість сільських громадян України у віці 15-70 років, які з різних причин не мали роботи або прибуткового заняття, зменшилась 2009 р. на 91,8 тис. осіб або на 15,8% у порівнянні з 2000 р. і становила 502,0 тис. осіб або 7,8% всієї чисельності економічно активного сільського населення.

Непродумане економічне реформування села створило ряд економічних та соціальних проблем, найбільш важливою з яких є проблема працевлаштування та соціальної реалізації

молоді на селі. Переважання ручної праці в аграрній галузі, рутинність сільськогосподарської праці, низький рівень оплати не приваблюють молодих людей, які не бачать за таких умов перспектив реалізації власних здібностей і залишають село у пошуках заробітків.

Тому якщо рівень зайнятості молоді в цілому в Україні зростає, то у сільській місцевості він, навпаки, знижується. Аналогічна ситуація із безробіттям. При позитивних загальних тенденціях зниження рівня безробіття рівень молодіжного безробіття залишається високим, поповнюються ряди безробітних саме за рахунок сільської молоді.

Сьогоднішні безробітні мають досить високий рівень освіти, розвинену систему потреб і суттєву політичну активність. Про це свідчить і статистика. З кожним роком збільшується число безробітних, які мають вищу освіту. 2009 р. їх кількість склала 9,5% від загальної кількості безробітних. Це безробітні з освітньо-кваліфікаційним рівнем „спеціаліст” і „магістр”. 79,8% безробітних мають професійно-технічну освіту або є безробітними з повною загальною освітою. Безробітних з початковою загальною освітою або взагалі без неї дуже мало, тільки 0,8% від загального числа безробітних або 0,4 тис. осіб [4].

Структуру безробітного населення у сільській місцевості за освітою, яка склалася на кінець 2009 р., та тенденції її зміни можна пояснити наступним чином. З одного боку, армію сільських кваліфікованих безробітних поповнюють працівники, які були вивільнені з підприємств з економічних причин, а також випускники вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації. З іншого, скорочення посівних площ, особливо трудомістких культур, де використовувалася значна кількість ручної праці, зменшення кількості техніки вивільнило значну кількість працівників, переважно робітничих професій.

Слід відмітити позитивну тенденцію скорочення довготривалого безробіття у країні в цілому і зростання потреби підприємств у працівниках. Суттєво збільшилася потреба в сільській місцевості у працівниках-професіоналах. Проте практично відсутній попит на працівників, які не мають професії. Головним чином це працівники сільського господарства.

Серед економічно неактивного сільського населення, а це 2009 р. – 3,4 млн. осіб, значну частку складають пенсіонери – 44,9%. Частина з цих осіб, наприклад, ті, що оформили пенсію на пільгових умовах, можуть знову поповнити ряди зайнятого населення при відповідних обставинах. Також такий прошарок населення як учні і студенти – це тимчасово економічно неактивні особи, які готові приступити до роботи одразу ж після закінчення навчання. У домогосподарствах зайнято 18,0% сільських мешканців. За статистикою переважна частина цих людей – це працездатне населення з високим рівнем освіти.

Висновки. Отже, дослідження показали, що економічна активність населення, в тому числі і сільського, прямо пропорційно залежить від кваліфікації та рівня освіти людських ресурсів. Зростає рівень зайнятості населення, які мають повну і базову вищу освіту. Низький рівень безробіття зареєстрований як в категорії осіб, які мають повну вищу освіту, так і в категорії осіб з початковою освітою або взагалі без неї. Можна зробити висновок, що при переході від категорій людей, які мають вищу освіту до групи людей з професійно-технічною освітою рівень безробіття суттєво зростає. Перехід же до групи осіб без освіти знижує рівень безробіття до мінімального зареєстрованого значення. Зростає попит на працівників робітничих професій, а також на керівників і професіоналів.

Таким чином, реформування аграрного сектору, яке зумовило зміну власності на землю і майно, форм господарювання, потребує нових концептуальних підходів до формування ринку праці на селі. Ринку праці є складовою загальної соціально-економічної системи. Механізм його функціонування залежить від рівня макроекономічної нестабільності, порушення макроекономічної рівноваги, що, в свою чергу, є причиною високого рівня безробіття та інфляції, загострення проблем зайнятості. Для держави високий рівень безробіття створює суттєву соціальну напругу, зростає демоекономічне навантаження на робочу силу, збільшується група людей, що не вносять відповідного внеску до валового продукту. Особливо гостро стоїть проблема з працевлаштуванням кваліфікованих фахівців і спеціалістів на селі.

Проведення аналізу процесу трансформації сільського ринку праці дозволить визначити механізми забезпечення ефективної зайнятості сільського населення.

Список використаних джерел

1. Праця в Україні у 2009 році: стат. зб. / Держкомстат України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2010. – 341 с.

2. Сільське господарство України за 2009 рік: стат. зб. / Держкомстат України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2010. – 375 с.
3. Нів'євський О.В. Несільськогосподарська зайнятість в сільській місцевості України / О.В. Нів'євський // Реформа ринку праці та економічне зростання в Україні; ред. Л. Хандріх, І. Бураковський, О. Бетлій. – К.: Ін-т економічних досліджень та політичних консультацій в Україні, 2006. – С. 169-184.
4. Економічна активність населення України у 2007 році: стат. зб. / Держкомстат України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2008. – 205 с.
5. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України. Теорія, методологія, практика / К.І. Якуба. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 362 с.

Аннотація. Дана оцінка зайнятості населення в сільськогосподарському виробництві в разрізє регіонів. Определєні напрямлення забезпечення ефективної зайнятості сільського населення для сохрєненнє трудового потенціала села.

Ключевые слова: занятість, регіональні тенденції, сільська безробітність, управління трудовим потенціалом села, сохрєненнє трудового потенціала села.

Annotation. The estimation of employment of population is given in an agricultural production in the cut of regions. Directions of providing effective employment of rural population are certain for the maintainance of labour potential sat down.

Keywords: employment, regional tendencies, rural unemployment, management labour potential sat down, maintainance of labour potential sat down.

УДК 330.322.54:63

В.В. Лаврук, кандидат економічних наук, доцент ПДАТУ

ІНВЕСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Відмічається, що важливою складовою формування і реалізації інноваційних процесів в аграрній галузі є фінансове забезпечення розробки та освоєння інновацій. Встановлено, що реальні обсяги інвестиційних ресурсів не відповідають потребам сучасного сільськогосподарського виробництва, а тому й окупність нових вкладень залишається невисокою.

Ключові слова: інвестиції, інновації, фінансування, фінансове забезпечення, інноваційний проект, аграрне підприємство, кредит, фінансово-кредитний механізм, державна підтримка.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах ринкової економіки розвиток підприємств аграрного комплексу значною мірою визначається ефективністю функціонування їх інноваційного механізму і результативністю реалізованих нововведень. Важливою складовою формування і реалізації інноваційних процесів у сільськогосподарському виробництві є інвестиційне забезпечення розробки й освоєння інновацій. Проблема інвестування інноваційних проектів завжди була злободенною, незалежно від стану галузей і їхніх структурних формувань, адже науково-технічний прогрес, як діалектично об'єктивне явище, не може бути припинений. Таким чином, відбувається споживання необхідних матеріальних, енергетичних, фінансових, інтелектуальних ресурсів, тобто інвестиційних вкладень. Реальні обсяги їх, на жаль, не відповідають потребам сучасного аграрного виробництва, а тому й окупність нових вкладень залишається невисокою.

Інвестиції, як один з основних чинників підвищення економічної ефективності виробництва, здатні забезпечити розвиток сільськогосподарського виробництва за допомогою нарощування матеріально-технічної бази, впровадження інновацій, реалізації перспективних проектів. У процесі інвестування вирішальну роль для зростання економічної ефективності аграрного виробництва відіграє як збільшення суми коштів, що вкладаються, так і вибір найбільш ефективних способів і напрямів інвестування [4, с. 85].